

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Debats

CAN BORDOI
AULA PROVENÇA

**La immigració a debat:
Diversitat i mitjans de
comunicació**

Aquesta publicació recull la crònica de les 4 sessions del seminari Diversitat i Mitjans de Comunicació, que es va dur a terme durant els mesos d'octubre i novembre de 2003 dins del cicle "La immigració a debat", organitzat per la Fundació Jaume Bofill.

Coordinadora tècnica i relatora: Janeth González

Edició: Fundació Jaume Bofill
Provença, 324. 08037 Barcelona
Tel. 93 458 87 00
Fax 93 458 87 08
fbofill@fbofill.org
www.fbofill.org

Abril 2004

Disseny gràfic: Amador Garrell

Impressió: Alta Fulla - Taller
Dipòsit Legal: B. 22.830-2004

Índex

Presentació	5
1. Els periodistes davant la immigració	7
<i>Introducció 1 a càrrec de Paco Martín</i>	
<i>Introducció 2 a càrrec d'Isabel Ramos</i>	
Debat	13
Responsabilitat social del periodisme	15
Tractament informatiu de la immigració	16
És possible la normalització?	17
La formació: una de les estratègies	19
L'accés dels immigrants als mitjans	20
2. Els col·lectius d'immigrants prenen la paraula	23
<i>Introducció a càrrec d'Obam Micó</i>	
Debat	25
Les entitats d'immigrants com a generadores	
d'informacions	25
La diversificació de les fonts	27
Un problema de desconfiança?	29
Problemes i propostes	30
3. Els mitjans públics i locals	32
<i>Introducció a càrrec de Josep Vilar</i>	
Debat	34
Tornant a les paraules	36
Propostes concretes	37

4. Conclusions	39
Annex. Llista de participants	41

Presentació

Aquesta publicació recull les aportacions fetes en el seminari “Immigració i mitjans de comunicació”, organitzat per la Fundació Jaume Bofill durant els mesos d’octubre i novembre de 2003. Aquest seminari, dirigit a persones vinculades als mitjans de comunicació i a les associacions d’immigrants, s’inscriu en del cicle “La immigració a debat”, dins del qual s’han realitzat dos monogràfics més, un sobre diversitat i ordenament jurídic i l’altre sobre diversitat i participació social.

L’objectiu del seminari “Immigració i mitjans de comunicació” va ser reflexionar sobre el paper dels mitjans de comunicació en la construcció i transmissió de discursos al voltant de la immigració. La voluntat va ser crear un clima de debat que permetés als participants reflexionar al llarg de tres sessions sobre les dificultats i els reptes a l’hora de normalitzar les informacions sobre immigració als mitjans de comunicació, així com proposar noves perspectives i línies de treball al voltant del tema.

Es van fer tres sessions que van comptar cada una amb una breu introducció per part d’una persona experta en la matèria. La primera sessió va girar entorn dels problemes principals que afronten els periodistes quan produeixen les notícies sobre immigració. La segona es va centrar en la tasca de les associacions d’immigrants, fent èmfasi en la possibilitat que esdevinguin fonts d’informació. La tercera va tractar el paper dels mitjans de comunicació públics i locals. Aquesta darrera sessió va servir per apuntar les conclusions del seminari, orientades a definir possibles línies de treball, iniciatives per dur a terme en un futur.

Al seminari es van convocar persones que per la seva experiència professional o associativa podien fer aportacions rellevants al tema que ens ocupava: periodistes, membres d’associacions d’immigrants, d’entitats o institucions relacionades amb el món de la immigració i professors univer-

sitaris que han treballat el tema. A cada sessió hi va participar un grup fix d'aproximadament vint persones, a més d'algun convidat especial en funció del tema específic d'aquella sessió. En total, el grup va estar format per 32 persones.

El text està ordenat en 3 capítols que s'inicien amb un resum de la introducció de cada sessió. A continuació, es presenten de manera ordenada les idees que van sorgir en els debats, agrupades per temes, i amb cites textuais d'algunes de les intervencions. Finalment, al capítol 4, presentem les conclusions dels debats.

1. Els periodistes davant la immigració

Introducció 1 a càrrec de Paco Martín (Comissió de Periodisme Solidari)

Per a la meua exposició inicial aniré seguint el guió de preguntes que m'han proposat des de l'organització d'aquest seminari.

Principals problemes a l'hora d'informar sobre immigració

Fa un bon grapat d'anys, uns set o vuit, que parlem sobre com es descriu la immigració i les seves conseqüències —la convivència multicultural— des dels mitjans de comunicació presents a la nostra societat. Podríem començar a fer un llistat sobre la gran quantitat d'errades que es cometen, podríem evidenciar el tractament tendencios i simplista. Però, realment, què estaríem fent? Com sempre, parlar i parlar.

Fa molt de temps que parlem, i veiem clarament que la normalització encara no s'ha produït. Gairebé sempre els mitjans ens continuen explicant la immigració des de l'òptica del conflicte.

És per això que creiem que ja ha arribat el moment de començar a fabricar eines i complicitats que siguin bones per a uns i altres. Bones per als periodistes i per als col·lectius d'immigrants. Eines simples que suposin petits moviments qualitatius en pro d'un millor tractament. Com dèiem abans, fa set o vuit anys que parlem de grans canvis que mai s'han acabat de produir. Ara fem coses més viables i de més fàcil execució.

La *penúltima* eina treballada des de la Comissió del Col·legi de Periodistes de Catalunya anomenada *Periodisme Solidari* és una aposta clara per una eina d'ús diari.

L'*Agenda de la Multiculturalitat de Barcelona* és una eina de treball encaminada a fixar de manera estable les diferents fonts d'informació que ja

hi ha, i a crear-ne de noves. Tanmateix, l'*Agenda* serveix per identificar clarament els comunicadors que ja treballen temes relacionats amb la multiculturalitat. I això, sens dubte, farà que els col·lectius d'immigrants puguin focalitzar millor els seus missatges, en lloc de fer grans enviaments que, molt sovint, van directament a les papereres de les redaccions.

Els mitjans i la reproducció dels discurs oficial de la immigració

Crec que és evident el paper que juguen els mitjans de comunicació davant del discurs que fan les autoritats polítiques sobre la immigració. Tornar a parlar ara sobre els tòpics del discurs oficial sobre la immigració potser no és el que toca. Seria com una redundància. Crec que ara hauríem de treballar en la recerca de fonts d'informació alternatives que puguin ser utilitzades pels mitjans per contrastar el discurs oficial.

Encara hi ha preguntes sense resposta: És possible trencar amb la dinàmica de molts mitjans? Es pot començar a fugir de les imatges i continguts més tòpics?, etc. Per això creiem que és necessària també una actuació en aquesta línia. És a dir, hem de tractar de canviar aquesta inèrcia periodística que es nodreix només del discurs oficial, especialment quan aquest és racista o xenòfob.

El treball dels col·lectius professionals a Catalunya: la possibilitat de crear canals de comunicació entre periodistes i immigrants

El treball de la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes va en aquesta línia: la creació de canals de comunicació entre periodistes i col·lectius. I també en aquest sentit el Col·legi organitza, mensualment, unes trobades entre periodistes immigrants i Periodisme Solidari.

El *Manual d'estil* sobre el tractament de la immigració

El *Manual d'estil* va néixer fa sis anys. I ho va fer amb la intenció de no viure gaire temps. Però, malauradament, no ha estat així. Avui sembla que el *Manual* té més motius que mai per ser-hi. Sí, les coses han canviat, ja no

són el que eren, però tampoc n'hi ha per fer volar coloms. Ha passat el temps i hi ha hagut canvis, però s'ha de fer més.

Voldria aprofitar per plantejar que potser també ha arribat el moment de crear un nou manual d'estil. Un nou manual adaptat a la nova realitat que ens envolta, molt més multicultural que anys enrere. Aquesta nova redacció d'un manual hauria de tenir un consens ampli dins la professió periodística, per tal de legitimar les persones o institucions que regulin el seu compliment.

Introducció 2 a càrrec d'Isabel Ramos (periodista de La Vanguardia)

Cal que ens preguntem què és notícia quan es parla d'immigració als mitjans de comunicació?

- Abans que cap altra cosa, i com en qualsevol tipus d'informació, és notícia tot allò que sigui una “mala notícia”. Una bona notícia no es notícia, tret d'algunes excepcions.
- Que sigui una realitat quantificable. Quants immigrants sense papers hi ha? No és notícia la dificultat que suposa viure sense la documentació en regla, sinó el nombre d'immigrants que hi viu.
- Que posi en relleu la diferència entre ELLS i NOSALTRES. Explicar costums molt diferents als d'aquí, sobretot si tenen una connotació negativa. El fet que hi hagi poc espai al text, i sobretot al titular, fa que no s'entri en matisos ni s'expliqui el perquè de les coses.

L'accés a les fonts d'informació

L'accés a les fonts no és fàcil, encara que ens sembli que la xarxa d'Internet ho soluciona tot.

Els problemes vinculats a les fonts escrites

Segons el lloc d'origen de l'immigrant o del grup ètnic, lingüístic o religiós al qual pertanyi, és difícil trobar llibres sobre el país, l'ètnia o la religió en

qüestió. A Barcelona no hi ha ambaixades i, en molts casos, els ciutadans extracomunitaris estan representats per cònsols honoraris que no parlen la seva llengua ni tenen documentació sobre el país; és a dir, no hi sol haver fonts d'informació oficials dels països d'origen.

En el cas de grups ètnics sense reconeixement com a tal al seu país d'origen –o que estan en guerra més o menys oberta per aconseguir-lo, com és el cas del Caixmir o els sahrauís–, les fonts oficials faran poc servei. Quant als grups religiosos, són poques les confessions que tenen una jerarquia tan explícita com l'Església catòlica, que actua com a font d'informació oficial. Després es poden cercar fonts alternatives, però almenys hi ha una veu oficial. Això no és positiu ni negatiu en si mateix; simplement dificulta la tasca del periodista, que es veu obligat a recórrer a diverses fonts per tenir una visió de conjunt.

Les fonts oficials autòctones, com els ajuntaments, els governs autònoms, el Govern central, les forces de seguretat de l'Estat, les entitats bancàries o les fundacions, ja fa molts anys que publiquen dades estadístiques o estudis sobre immigració o sobre les societats d'origen dels immigrants. Sovint la interpretació d'aquestes dades es fa de manera esbiaixada, ja sigui intencionalment –per qüestions polítiques–, o bé involuntàriament –per ignorància. No se sap quina de les dues situacions és pitjor. No podem accedir a altres dades estadístiques perquè a l'Estat espanyol no es pot preguntar sobre la pertinença religiosa o altres aspectes que són considerats íntims o irrellevants en una societat democràtica. De vegades no concedim el dret a la dissidència i donem per suposat que tots els marroquins són creients musulmans, que no ho són pas, tot i ser de cultura musulmana.

Els partits polítics, sindicats, associacions, ONG, etc., poden proporcionar una informació més directa, perquè en alguns casos estan en contacte constant amb els immigrants, però no són la panacea perquè també es poden guiar pels seus propis interessos. Les associacions d'immigrants i ONG, tret d'algunes excepcions, no compten amb documentació escrita a la qual pugui tenir accés la premsa.

Els problemes vinculats a les fonts orals

Les fonts autòctones com polítics, funcionaris, sindicalistes, etc., solen classificar-se a favor i en contra de la immigració, en progressistes i xenòfobes. Les seves declaracions poden variar segons el moment polític o els interessos del partit, però en general “ja se sap” què dirà cada un d’ells. El problema que això genera és la falta de reflexió dels polítics abans de fer declaracions als mitjans de comunicació, així com la falta de reflexió dels periodistes a l’hora de transmetre les informacions.

Que els mateixos immigrants facin la funció d’informadors és relativament nou i hem hagut d’anar creant l’agenda progressivament, pas a pas. Encara hi ha mancances i buits. De vegades no tenim accés als protagonistes de la informació –els immigrants en sentit general o unes persones concretes–, perquè estan detinguts, perquè s’amaguen per evitar que els trobin, perquè desconeixen com poden contactar amb els periodistes per explicar les seves històries.

La llengua és, tret de l’excepció dels iberoamericans, una dificultat afegida. Molts estrangers viuen molts anys aquí sense poder entendre ni expressar-se en català o castellà. Tampoc està gaire estès l’estudi d’idiomes entre els periodistes, la qual cosa obliga a haver de recórrer a intèrprets. Les dones, en comunitats com la marroquina o la pakistanesa, solen viure més limitades al seu grup i triguen encara més a aprendre l’idioma. Si aquell que fa d’intèrpret és el marit o el fill, ja ens podem oblidar de plantejar segons quines qüestions.

L’accés a una font d’informació directa no implica que s’hagin acabat els problemes. Tot i parlar el mateix idioma, s’ha de saber interpretar què diu cadascú –el periodista i la font– i tenir un coneixement mínim de l’expressió no verbal, de les salutacions –en el cas dels jueus i els musulmans, per exemple–, per no arribar a conclusions errònies.

D’altra banda, una persona pot estar vivint una realitat però no ser capaç d’analitzar-la i expressar-la de la manera que necessita el periodista que l’hi expliquin. Aquell que sap verbalitzar les creences, les vivències, és l’intel·lectual. La persona que fa més anys que és aquí, que parla la llengua, que té uns estudis, etc. Però, pot l’intel·lectual del grup substituir tota la base com a interlocutor? Es corre un gran risc: que l’intel·lectual, que sap

elaborar un discurs per explicar què està succeint en un determinat moment, adequi la realitat dels seus conciutadans o coreligionaris a allò que s'espera d'ells. Oculta una realitat o mostra només una part d'aquesta, quelcom que, d'altra banda, fem els periodistes cada dia.

Problema encara sense resoldre: la majoria dels immigrants procedeixen de països amb dictadures on es troben mancats de llibertat de premsa. No estan acostumats, per tant, al fet que es digui allò que no els agrada de la seva comunitat, els espanta veure imprès allò que saben que és veritat, que ells mateixos han dit. O es neguen a donar la seva versió dels fets quan se'ls ofereix l'oportunitat de fer-ho per defensar-se. Encara no fan autocrítica.

De vegades, en l'altre extrem, es deixa de publicar una notícia que donarà mala imatge d'una comunitat per no "posar més llenya al foc".

Les rutines periodístiques i la cobertura de la immigració als mitjans

Una part de la informació que es publica cada dia ve donada per l'agenda, per les activitats programades per ajuntaments, govern autonòmic i central, associacions i entitats diverses. Ja fa anys que els programes de debats, jornades o seminaris sobre immigració organitzats per organismes autòctons arriben amb antelació als mitjans de comunicació per poder incloure'ls dins de les previsions del dia. No fa tant de temps que van començar a arribar les convocatòries originades pels mateixos immigrants. I encara no arriben totes. Així doncs, el que encara segueix comptant més són els contactes personals.

Es cobreixen habitualment les notícies que se sap que tots els mitjans transmetran perquè vénen de fonts oficials: estadístiques, detencions, judicis. No està clar, d'altra banda, que els mitjans estiguin disposats a donar la veu als afectats quan tenen accés a ells. Això justificaria la manca de fe dels immigrants en la suposada veracitat i independència dels mitjans de comunicació.

Els reportatges que permeten mostrar la realitat dels immigrants d'una manera més extensa i contextualitzada es deixen per al cap de setmana, quan hi ha més paper per omplir. Per aquest mateix motiu, poden trigar mesos a sortir publicats, depenent de l'actualitat estricta.

Els editors, periodistes i redactors en cap en la tria dels elements de primera lectura (titular, peu de foto, entradeta, etc.) i l'ús d'estereotips

Depèn molt, moltíssim, de la sensibilitat de la persona envers les qüestions socials. Suposo que tots hem passat per una fase en què hem caigut en l'ús d'un llenguatge inapropiat, de connotacions negatives (“il·legals”, o “veïns” enfront d’“immigrants”). En el meu cas, ha estat per no ser conscient del tema, per ignorància. Un cop superada aquesta fase –almenys parcialment–, arriba la del llenguatge correcte... i la falta d'espai per escriure. És més curt “il·legal” que “sense la documentació en regla”, “sense permís de residència” o altres expressions alternatives. És la fase dels matisos i de trobar-se amb la realitat que és més “periodístic” el titular sec, directe, que el contextualitzat: “Un marroquí ven la seva filla per una moto” (“Un musulmà compra una motocicleta per anar a la feina amb els diners de la seva filla”).

L'entradeta pot convertir-se en un subtítol que clarifiqui un títol només apte per a iniciats. En ser una realitat relativament nova, tampoc es pot abusar als titulars de sigles que només coneixen els especialistes en la matèria: CITE, Amical, Bayt Al-Taqafha.

Per què no hi ha cap fotògraf ponent? Una fotografia pot ser la millor aliada del periodista que escriu, o pot destrossar no només un text sinó tota una tasca de recerca de molts anys. Si hi ha una bona entesa entre periodista i fotògraf, tot anirà bé. Si no hi és i, a més, cada un ha fet la feina pel seu compte, pot ser un desastre perquè el lector es quedarà amb la imatge, encara que aquesta no sigui reflex verídica de la realitat.

Debat

És necessari ser militant a l'hora d'informar sobre immigració? O n'hi ha prou amb ser rigorós? En altres paraules: quina ha de ser l'actitud idònia dels periodistes per donar un tractament informatiu adequat de la immigració? Aquestes van ser les preguntes que van donar inici al debat. Es van escoltar opinions diverses. Però més enllà d'intentar consensuar defini-

ons sobre allò que cada professional entén per militància o rigor, aquesta discussió expressa dues maneres molt diferents de veure la tasca periodística. No es pot dir, tanmateix, que suposin visions excloents.

La militància periodística, vista com una de les estratègies per millorar el tractament informatiu de la immigració, és una de les sis recomanacions recollides al *Manual d'estil sobre el tractament de les minories ètniques als mitjans de comunicació social* del Col·legi de Periodistes de Catalunya. Aquest text, editat l'any 1996, continua sent un referent important en el debat sobre immigració i mitjans de comunicació a Catalunya. Hi ha qui pensa que la tasca del periodista no pot suposar una lluita diària per intentar canviar les coses, i que no és necessari ser militants per fer un bon treball. Tanmateix, com va expressar un dels assistents al debat: "Parlar de rigor *versus* militància és crear una falsa dicotomia".

Isabel Ramos, de *La Vanguardia*, va ser la primera d'argumentar en contra de la militància i va descriure els dos enfocaments (rigor vs. militància) com a irreconciliables: "O bé ets un treballador o ets una *hermanita de la caridad*, jo no trobo un punt intermedi". Ramos va remarcar que els mitjans també són empreses, i que els periodistes han de guanyar-se la vida fent-hi feina: "És cert que ens barallem però no crec que hi hagi d'haver una lluita a mort cada dia". La periodista feia referència a la cadena de caps que existeix a cada mitjà i que, en definitiva, és la que determina la línia editorial que s'ha de seguir. És a dir, no es pot responsabilitzar totalment un periodista de tot allò que s'emet o es publica, ja que moltes vegades els textos o peces originals pateixen canvis en passar per aquesta cadena de caps; i el que és pitjor, en ocasions els canvis alteren el sentit final de la notícia, i en resulta una peça que potser el periodista no vol signar.

Fa alguns anys que a les facultats de periodisme es va deixar de parlar de l'objectivitat en termes absoluts o axiomàtics. Tanmateix, això no vol dir que el periodista no hagi d'intentar descriure la realitat de la manera més objectiva possible i, per tant, ha de fer un treball rigorós on els fets siguin presentats des de tots els angles possibles i sense prendre partit. Xavier Giró, professor de Periodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), assenyala que els periodistes han d'anar més enllà del

rigor, ja que considera que “ser només rigorosos és ser instruments. És parlar només d’allò que veus, i de vegades hi ha coses que s’amaguen”.

En aquesta mateixa línia, Manel Mateu, membre del Migracom (UAB), va apel·lar a la responsabilitat social dels periodistes i va afirmar que “de la mateixa manera que durant la Transició els periodistes tenien un paper de punta de llança, de vigilància de la recuperació de la llibertat i la democràcia i, per tant, contra la dictadura, dins de l’àmbit de la immigració hem de seguir essent bel·ligerants, ja que de vegades no n’hi ha prou amb ser només rigorosos”.

Un altre dels elements a tenir en compte a l’hora de parlar de rigor és l’audiència, responsable moltes vegades de controlar la tasca dels mitjans i d’exigir que els seus continguts informatius responguin a uns requisits mínims per poder ser qualificats de rigorosos. El problema del rigor quan s’informa sobre immigració és que els immigrants encara no tenen –almenys en l’àmbit català– uns *lobbies* que els permetin exercir pressió sobre els mitjans i exigir un tractament adequat quan consideren que no l’han rebut. En aquest sentit, Paco Martín, del Col·legi de Periodistes, considera que és possible que les coses canviïn quan els immigrants tinguin un poder sobre els mitjans des del punt de vista del consum, és a dir en tant que consumidors dels mitjans.

Responsabilitat social del periodisme

Que el periodisme compleix una tasca social és una idea sobre la qual no hi ha desacord possible. Tanmateix, el grau de responsabilitat que aquest discurs té en la definició i creació de representacions socials sobre la immigració sí que pot ser objecte de múltiples discussions. Miquel Rodrigo, professor de periodisme de la UAB, considera que freqüentment aquesta responsabilitat està sobreestimada: “Sempre tenim la impressió que el discurs periodístic tindrà molt poder. Però jo crec que no. Crec que el discurs polític que els periodistes recullen sí que té pes”.

Altres persones, com Lola López, del Centre d’Estudis Africans, van emfasitzar la responsabilitat social dels mitjans. Isabel Ramos, per la seva banda, va argumentar a favor d’establir diferències quan es parla dels mitjans de comunicació, ja que les dades de consum de mitjans a l’Estat es-

panyol donen a la premsa escrita un menor grau de responsabilitat a l'hora de crear climes d'opinió, ja que es llegeix poca premsa i es consumeix molta televisió.

Amb tot, no es pot parlar dels mitjans de comunicació de manera aïllada, ja que entre els mitjans es produeix una sinergia que fa que un mitjà influeixi sobre l'altre, i a la inversa. Davant d'aquest argument, Ramos va respondre admetent que moltes vegades els continguts de la premsa estan marcats per la televisió (pel que es coneix com *Agenda setting*), per la qual cosa no es pot parlar de graus de responsabilitat de forma aïllada. Per utilitzar el mateix exemple donat per la periodista: “de vegades la premsa ha de canviar l'obertura segons quina hagi estat l'agenda televisiva”.

Tractament informatiu de la immigració

Aquest primer debat va servir per comparar el tractament informatiu de la immigració que es fa actualment a l'Estat espanyol i, sobretot, a Catalunya, amb el que es feia fa uns vuit anys, moment en què es va començar a reflexionar sobre aquest tema, amb l'edició del *Manual*, juntament amb altres iniciatives. Es va argumentar a favor que la informació que es fa actualment és de millor qualitat, que les notícies sobre immigració han augmentat, però que en general encara no s'ha assolit una normalització de la immigració dins dels mitjans, és a dir, aquest tema segueix essent representat com un conflicte. A partir d'estudis duts a terme des del Migracom, Manel Mateu va oferir algunes dades que il·lustren aquesta evolució:

“Des que es va editar el *Manual d'estil* del Col·legi de Periodistes fins al moment actual s'ha millorat la qualitat de la informació sobre la immigració que es fa a Catalunya i a l'Estat espanyol. S'ha començat a parlar d'alguns aspectes positius de la immigració, sobretot des del punt de vista de la integració. De l'any 1996 a l'any 2002 les notícies sobre immigració als mitjans s'han multiplicat per 10, a ràdio, premsa i televisió, tant a Catalunya com a tot l'Estat espanyol. Però del 2000 al 2002 s'han triplicat. A Antena 3, TVE, Telecinco, així com a les televisions autonòmiques, s'ha passat d'un 3% sobre la informació global dels informatius a quasi un 8%. En el cas de les televisions autonòmiques, sobretot a TV3 i Canal Sur –pot-

ser perquè hi ha més presència d'immigració– superen en més del doble el nombre d'informacions sobre immigració que a les altres televisions autonòmiques, com poden ser Euskal Telebista o Televisión de Galicia”

Tot i això, el fet que les notícies augmentin no implica necessàriament una millora. En aquest sentit, Josep Guardiola, de SOS Racisme, va opinar que tot i que en els darrers anys les notícies s'han multiplicat, la majoria d'aquestes notícies segueixen sent negatives. Per Guardiola, és necessari visualitzar la immigració que ja hi ha.

Montse Mora, de Televisió de Catalunya (TV3), creu que és necessari fer un periodisme de denúncia: “Crec que la gent ja està farta de veure imatges que fan pena. Es genera un rebuig brutal. Si es tracta de ser compromesos, el que s'ha de posar en evidència és la manca de polítiques per part del Govern”. El representant de SOS Racisme va afegir que, efectivament, “la manca de polítiques és una política”.

Lola López, del Centre d'Estudis Africans, va introduir un altre element a la discussió: el paper que juga la imatge que donen les notícies internacionals sobre els països d'origen dificulta una percepció positiva dels immigrants: “es muy difícil hablar de un inmigrante marroquí que es moderno y muy evolucionado, por ejemplo, cuando se está dando la imagen de Marruecos que se está dando. Es muy difícil cambiar los estereotipos que tenemos sobre los lugares de origen”.

És possible la normalització?

Per respondre aquesta pregunta, alguns dels periodistes assistents al debat van intentar reflexionar entorn de la tasca que estan realitzant actualment, així com entorn de la possibilitat real que tenen d'intervenir per millorar el tractament informatiu de la immigració. Va ser una oportunitat per posar sobre la taula els dubtes comuns. Per exemple, Maria José Sánchez, que cobreix temes sobre immigració a Televisión Española (TVE), ho va expressar de la següent manera:

“La pregunta és quina responsabilitat tenim com a periodistes en no donar una visió normalitzada d'uns ciutadans que viuen aquí? Quan anem

a buscar, per exemple, una escola, mai escollirem l'opinió d'una persona que sigui immigrant. Això també és discriminació. Estem tractant la immigració com un fenomen, com un bolet, però no com un fet, però són veïns, ciutadans...”

Podria semblar que la normalització de la immigració als mitjans fos contrària a allò que moltes vegades persegueix el periodisme: remarcar les diferències buscant la noticiabilitat. Però això no és terreny exclusiu de la immigració, sinó que és comú a d'altres temes. Per exemple, Isabel Ramos, ho va comparar amb la visió que es té de la dona:

“Moltes vegades no és necessari destacar que són dones, sovint n'hi ha prou amb dir que són persones. És a dir, per exemple, si veiem que les dones guanyen un 30% menys que els homes, en aquest cas sí que has de dir que estan discriminades, o si són els immigrants els que ho estan, també has de dir-ho. Però el que normalment s'hauria de fer és que els immigrants i les dones estiguessin dintre dels grups i associacions de la societat, com a ciutadans.”

El problema és que trencar aquesta dinàmica implica tornar a establir les bases del que s'entén per noticiabilitat. La realitat és que els periodistes poques vegades tenen temps per parar-se a reflexionar sobre la imatge que estan donant de certs temes, i sobre la forma amb què, de vegades de forma inconscient, estan contribuint a alimentar els estereotips. L'important d'aquest tipus de debats és justament obrir espais per al diàleg, la reflexió i l'autocrítica. Magda Gascón, que treballa al gabinet de comunicació de la UGT, va posar un exemple de com la normalització de la immigració dins dels mitjans encara és un objectiu difícil d'assolir:

“Jo volia posar un exemple que considero il·lustratiu. Un dia ens va trucar un mitjà de comunicació, un canal de televisió, a la UGT, demanant-nos un treballador que tingués un contracte inferior a dos mesos. Era un periodista de l'àrea d'economia. El vam posar en contacte amb un treballador que era immigrant, però no perquè fos immigrant, sinó perquè tenia un contracte d'aquest tipus. El periodista ens va telefonar per dir-nos que no

podia ser, i ens va dir: ‘És que és un immigrant i ha de ser un treballador’, que no volien que s’associés amb la immigració perquè si no estaven donant una visió que només els treballadors immigrants tenien contractes precaris. Aquest és un exemple de com s’escullen les persones, de com es construeix una determinada imatge i de quina representació tenen.”

La formació: una de les estratègies

Un punt en què tots els assistents van estar d’acord va ser la necessitat d’intervenir en la formació dels periodistes per dotar-los d’eines que els permetin fer front als canvis socials que s’han produït. És a dir, preparar-los per informar sobre un nou escenari social on la immigració formi part estructural –i no conjuntural– de la realitat.

Una de les preguntes que va quedar pendent de respondre en futurs debats és si ha d’existir un periodisme especialitzat en immigració que s’ensenyi a les universitats. Miquel Rodrigo, professor de la UAB, considera que “la interculturalitat ha d’estar present a totes les assignatures”. Per la seva banda, Manel Mateu, del Migracom, sosté que és necessari tenir un grau d’especialització per informar sobre immigració:

“Si ens estem trobant que cada vegada s’està fent un periodisme més precari i que estem en un punt que qualificaria d’enumeració dels fets, més que d’explicació dels fets, en el camp de la immigració tenim, a més, el repte de trencar amb els estereotips.”

Moltes vegades la formació necessària per poder exercir un periodisme responsable quan es tracta d’immigració no implica necessàriament una especialització. La clau pot estar en el fet de tornar a discutir coses tan bàsiques com el marc general de la informació o el concepte de notícia, per des d’aquí pensar què es pot fer per assolir reptes tan difícils com trencar estereotips o fugir de la cadena de caps. Xavier Casanovas, de la Televisió de l’Hospitalet, va explicar que aquesta és justament una de les tasques del periodista:

“Hem de fer l'esforç de donar un tractament diferent a les notícies, que no només es destaquï la part negativa, sinó que també es pugui donar un enfocament positiu a aquest tipus de notícies. Hem de ser, a més, prou hàbils per convèncer els editors que donin un espai a les notícies positives.”

Però aquesta habilitat només es té quan es comprèn realment el que Xavier Giró anomena “marge de maniobra”. Giró va sostenir que és necessari fer una construcció mental de com són els mitjans de comunicació i els nostres marges de maniobra:

“Crec que sí que existeix una alternativa al fals dilema de o *hermanita de la caridad* o treballador submís, i és precisament aquest marge de maniobra que tots exercim. Llavors el que s'ha de fer és comprendre quins són els vectors que determinen aquest marge de maniobra. Un és la lògica del benefici; l'altre és la lògica de la influència política. Per exemple, la lògica de la influència política demostra que no sempre les notícies negatives són notícia, també ho són les positives de les empreses que tenen grans beneficis, o d'alguns partits que tenen importància per a certs mitjans, i es fan grans notícies positives. Quan algun vector apareix es reïfica com a força, però potser quan els immigrants siguin lectors (pot ser que això sigui utòpic) o quan tinguin uns mecanismes de denúncia dels errors dels mitjans, aquests vegin erosionada la seva capacitat de credibilitat, el seu punt dèbil i fonamental. Hem de discutir el marc general de la informació. Hem d'anar cap a un canvi de la cultura periodística mentre no puguem fer un canvi de la societat. Perquè no és només la manca de polítiques d'organització general, és la lògica del capitalisme, també.”

L'accés dels immigrants als mitjans

La diversitat de les fonts d'informació va ser un altre dels punts tractats al debat. Per què hi ha més presència de fonts oficials i poca participació dels immigrants? Una de les raons apuntades és que molts immigrants tenen desconfiança dels periodistes. Mawa N'Diae (Associació Catalana de Residents Senegalesos) va explicar que “moltes entitats tenen por de par-

lar amb els periodistes perquè creuen que se'ls està manipulant. Les entitats que ja fa anys que són aquí, com que estan integrades, és més difícil que expressin allò que estan veient; per això moltes associacions es conformen amb el comunicat de premsa en lloc d'esperar que el periodista hi vagi”.

Aquesta desconfiança es veu reflectida en la tasca del periodista que troba barreres allà on esperava trobar col·laboració i interès. Xavier Casanovas va sostenir que “moltes vegades trigues més temps explicant als immigrants quin tipus de reportatge vols fer, i convencent-los que donarà una visió positiva i que no els penjaràs l'etiqueta de sempre, que fent el reportatge”.

La dificultat que implica trobar veus alternatives que representin els immigrants ha fet que els periodistes tinguin una reduïda llista de persones immigrades a les quals recórrer quan necessiten el punt de vista dels immigrants, però que no significa que representin la voluntat de tot un col·lectiu. Latifa El Hassani, presentadora de l'informatiu en àrab de Barcelona Televisió (BTV), va sostenir que els mitjans de comunicació han creat les seves pròpies cares estereotipades d'immigrants i de persones autòctones que acompanyen cert tipus de notícies negatives:

“En busca del argumento fácil se recurre a los inmigrantes para implicarlos en noticias políticas de trascendencia internacional. Por ejemplo, cuando ocurrió lo del 11 de septiembre o la Guerra de Irak se habló mucho de terrorismo islámico, de terrorismo árabe, como si el islam legitimara este tipo de atentados. Hay muchos inmigrantes que no se identifican con esta línea de pensamiento”.

En el debat sobre la participació dels immigrants als mitjans apareix també el paper que juguen els programes fets per a immigrants. Quins han de ser els continguts i com han de ser aquests programes? Un exemple que va servir per vehicular aquesta discussió van ser els informatius en idiomes estrangers que s'emeten a Barcelona Televisió, anomenats Infos Idiomes. Segons Elisabete Morais, responsable d'aquests espais informatius, les quinze comunitats estrangeres més representatives a Catalunya, especialment a Barcelona, hi participen. Es tracta, així doncs, d'un espai que

neix amb la filosofia de donar veu a cada comunitat i que siguin els mateixos immigrants els interlocutors del seu espai. Segons Morais, és una bona forma de no limitar la immigració als temes de sempre, ja que es vetlla per “explicar que no somos inmigrantes sin papeles sino que vivimos aquí y hacemos cosas”.

El fet que aquests informatius es facin en la llengua original desperta la crítica d'algunes persones que creuen que aquesta filosofia, més que integrar, separa. No obstant això, també es pot considerar com una opció més, dins d'un conjunt d'iniciatives dirigides a intentar donar l'altra cara de la immigració. “La idea de los programas de BTV no es dar una imagen folklórica o bonita de la inmigración, sino todo lo contrario”, va explicar Morais.

Latifa El Hassani, de BTV, creu que, tot i que sembli paradoxal, en ocasions són els mateixos immigrants els que volen conèixer les notícies negatives de la immigració: “A veces me he encontrado con que inmigrantes árabes quieren saber sobre las pateras, como que existe un morbo sobre estos temas”. El problema és que els immigrants integrats, tal i com van afirmar diversos assistents al debat, deixen de ser notícia, a la qual cosa s'afegeix que moltes vegades aquestes persones, com va dir Elisabete Morais, deixen de sentir-se immigrants i és possible que no vulguin aparèixer als mitjans. Es va tornar així a la pregunta de sempre: fins a quin moment s'és immigrant? Tal i com va explicar Miquel Rodrigo, citant l'antropòleg Manuel Delgado, les persones han de tenir dret a la indiferència, per la qual cosa si un immigrant no vol aparèixer als mitjans, això s'ha de respectar.

2. Els col·lectius d'immigrants prenen la paraula

Introducció a càrrec d'Obam Micó (MigraMedia)

Principals obstacles per millorar el tractament informatiu de la immigració als mitjans

El procés migratori actual té una causa fonamental: la pobresa causada sobretot pel saqueig dels recursos econòmics dels països de procedència de la immigració, per part de les potències occidentals, per les guerres que assolien aquests països (generalment provocades i mantingudes per Occident), per les dictadures (també mantingudes, en general, amb el beneplàcit de les mencionades potències) i que creen una situació de falta de llibertats polítiques, econòmiques i socials.

Per altra banda, la diversificació dels missatges es converteix, a poc a poc, en una veu única: una única font, una única elaboració i una única distribució. Actualment els “diferents” missatges mediàtics ja ens semblen el mateix missatge. Quins missatges ens arriben? A nivell estatal: Aznar, Zapatero, *Gran Hermano*, Isabel Pantoja, Encarna Sánchez, futbol, *Operación Triunfo*, etc. A escala internacional, Bush, la guerra de l'Irak, les altres guerres que assolien el planeta i que “perquè interessa” ens arriben amb sordina i gairebé sempre des d'una única veu. Sentim parlar molt del terrorisme, de les Torres Bessones, de la UE, d'ETA, de la inseguretat ciutadana, de com de bé o malament van les inversions a la borsa, de les pasteres, etc. Això i prou és noticiable? Que potser la societat no genera més informacions noticiables?

Obstacles per aconseguir que els col·lectius d'immigrants s'erigeixin com a fonts d'informació en els mitjans de comunicació

- En primer lloc, el caràcter econòmic de la immigració actual. La gent ve a buscar feina. Els immigrants no vénen per “sortir a la premsa”, i quan hi surten no és precisament per voluntat pròpia sinó perquè algú està interessat a donar una determinada imatge dels immigrants.
- En segon lloc, la disponibilitat horària. Convertir-se en font d'informació per als mitjans exigeix temps de dedicació, coneixement de l'entorn social (llengua, cultura i costums) i mediàtic (coneixement del funcionament dels mitjans de comunicació, relació, proximitat o llunyania dels mitjans de comunicació).
- En tercer lloc, la debilitat del teixit associatiu i la seva capacitat per accedir als mitjans de comunicació.

No totes les entitats (associacions) tenen el mateix grau de poder i, actualment, només unes quantes tenen accés als mitjans de comunicació. Entre les associacions d'immigrants només associacions com ATIME o Ibn Batuta tenen aquesta capacitat perquè tenen persones que treballen com a assalariades de l'associació.

La majoria de les associacions no disposen de recursos que permetin comunicar els seus missatges als mitjans de comunicació: locals, material (ordinadors, Internet, etc.). Amb motiu del passat 11 de setembre, la Generalitat de Catalunya, per exemple, va distribuir pals i senyeres perquè aquell dia les associacions d'immigrants col·loquessin al balcó de les seves seves la bandera catalana; també podria haver distribuït uns quants ordinadors, i així les hauria dotat d'un recurs actualment tan útil.

Degut a les situacions descrites anteriorment, treballar en xarxa es fa difícil. Treballar en xarxa implica interessos comuns, i la majoria de les associacions d'immigrants són de caràcter ètnic o nacional (associació de pakistanesos, de marroquins, de senegalesos, de peruans, etc.). Treballar en xarxa també implica organització i recursos, tal com s'ha posat de manifest abans.

Més que capacitar els líders de les associacions d'immigrants per accedir als mitjans de comunicació, seria més útil propiciar l'accés de les

persones immigrants als mitjans de comunicació com el de la resta dels ciutadans; és a dir, que també puguin treballar com a periodistes i tenir presència en els mitjans per opinar sobre les preocupacions que són comunes a tots els ciutadans, no només sobre immigració.

Debat

El debat d'aquesta segona sessió va ser, sobretot, una oportunitat per a la valoració de la tasca informativa dels mitjans de comunicació per part de representants d'associacions o entitats que treballen amb immigrants.

Per a la majoria dels representants d'associacions i entitats presents al debat, el difícil accés a les fonts informatives i la derivada falta de pluralitat de veus de persones immigrades als mitjans és un problema que ha de ser resolt, principalment, per part dels periodistes.

Les entitats d'immigrants com a generadores d'informacions

Segons Saoka Kingolo, representant de la Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya (FCIC), “és necessari aconseguir que els periodistes deixin de fer servir l'excusa que els costa trobar fonts en l'associacionisme i d'acomodar-se al que hi ha: molts interlocutors que no són immigrants i que sí que tenen mitjans de funcionament”. Tot i això, no és del tot cert que els periodistes catalans s'hagin “acomodat al que hi ha”, i el mateix Kingolo va citar iniciatives com la de la Comissió de Periodisme Solidari, del Col·legi de Periodistes de Catalunya, de crear l'*Agenda de la Multiculturalitat de Barcelona*¹. Així mateix, el representant de la FCIC va assenyalar la necessitat de reconèixer els avenços que s'han anat fent en aquest camp, ja que “als mitjans cada vegada hi ha més espais informatius de manera fixa per a la comunitat immigrada, i no només de debat. Són petites coses, però que si se sumen fan veure que la situació avui és diferent a la que hi havia fa pocs anys”.

1. Aquesta agenda va ser editada el gener de 2004. Es tracta d'una eina dirigida a periodistes que treballen amb immigració i es va crear amb la idea d'ajudar a combatre el problema de l'escassetat i l'homogeneïtzació de les fonts informatives.

Algunes de les denúncies dels periodistes són les següents: que la xarxa associativa és feble, que les associacions no tenen seus estables i que, en general, hi ha falta d'organització per part dels immigrants. Xavier Casanovas, de Televisió de l'Hospitalet, va aprofitar l'ocasió per preguntar als representants de les associacions el perquè d'aquesta "manca d'organització", si és que es podia titllar d'aquesta manera l'activitat que actualment duen a terme les associacions d'immigrants a Catalunya.

Obam Micó, de MigraMedia, no creu que hi hagi una falta d'organització, sinó que es tracta d'un sistema d'organització diferent, amb els problemes inherents a qualsevol associació. En qualsevol cas, segons Obam Micó, els immigrants no s'han d'associar necessàriament, perquè "han vingut a Espanya a treballar, no a associar-se".

En la mateixa línia que Obam Micó, Miguel Lluco, portaveu de l'associació Ecuador Llactacaru, sosté que els periodistes han de donar un servei d'orientació i de suport als immigrants:

"Nuestras gentes vienen aquí a ofrecer su fuerza de trabajo y los periodistas se preguntan: qué hacemos. Lo que tienen que hacer es dar una información básica, ya que los inmigrantes a veces no tienen ni idea de lo que se van a encontrar aquí. La gente no viene a asociarse, quieren saber cómo legalizarse y como conseguir trabajo. Es posible que si el inmigrante no tiene papeles piense que el periodista lo puede denunciar".

Fathia Ben Hammou, coordinadora d'*Entrecultures* (programa d'educació intercultural de la Fundació Jaume Bofill), no creu que sigui apropiat parlar d'una xarxa associativa dèbil.

"Fa molts anys que la població immigrada està establerta a Catalunya. Penso que hi ha entitats que fa molt de temps que estan treballant i que ja tenen els mecanismes a través dels quals poden fer de font o de contrafont en alguns casos. Però, per una banda, els mitjans busquen unes fonts que es repeteixen, i és necessari diversificar aquestes fonts. Per l'altra, des de les entitats s'està fent una tasca més aviat assistencial."

Felipe Villa, del periòdic *El Hispano*, considera que existeix una visió negativa de les associacions d'immigrants, com “un mecanisme per a la guetització”. Tot i això, segons Villa, “las asociaciones existen, en parte, porque el sistema no funciona. La mayoría de las personas que van a las asociaciones tienen una necesidad, ya sea asesoría jurídica, o cómo buscar trabajo, etc. El problema es la falta de información, y aquí es donde entran a jugar los medios de comunicación”.

La diversificació de les fonts

Tot sembla indicar, pel que van exposar els periodistes en la primera sessió del seminari, que un dels principals problemes que tenen a l'hora d'informar sobre immigració és el difícil accés a les fonts. Però la diversificació de les fonts informatives va més enllà del difícil accés.

Xavier Giró, professor de periodisme de la UAB, va introduir un punt de vista crític, afirmant que “els immigrants també són una font interessada. De vegades hi ha immigrants que es converteixen en una espècie de bloqueig i no et deixen que parlis amb altres immigrants”. En aquest sentit, Xavier Casanovas, de Televisió de l'Hospitalet, va afegir que, igual que és important que els immigrants sàpiguen qui hi ha darrera de cada mitjà de comunicació, “estaria bé que els periodistes sabéssim qui hi ha darrera de cada associació i quins són els seus interessos”.

Lola López, del CEA, va fer referència a l'existència d'uns problemes comuns a diferents col·lectius: la “uniformitat dels missatges. Tot allò que trenca la uniformitat és rebutjat”. Per López, això pot donar peu a l'existència d'uns “portaveus que tenen cabuda als mitjans de comunicació perquè donen un missatge que s'adapta a allò que els mitjans cerquen”. Es va preguntar si aquest tipus de portaveus eren representatius de la resta del col·lectiu. Però fins a quin punt és il·lícit parlar de representativitat; com s'estableix que algú és representant d'altres?; no es corre el perill d'utilitzar “representants” que reforcen l'estereotip? Fathia Ben Hammou va respondre de manera taxativa afirmant que cada persona s'ha de representar a ella mateixa, i que no és possible definir un immigrant tipus.

Un altre dels temes debatuts va ser el de la participació de les dones. Segons Isabel Ramos, de *La Vanguardia*, “en certs col·lectius és molt difí-

cil aconseguir parlar amb una dona, perquè pot ser que ella no vulgui sortir als mitjans”. Saoka Kingolo, de la FCIC, es va mostrar en total desacord, i creu que la participació de les dones –almenys pel que fa a la seva participació a les associacions d’immigrants– ha augmentat en els darrers anys: “Cada vegada hi ha més dones parlant d’aquests temes. Per exemple, a la junta executiva de la FCIC hi ha més representació de dones que d’homes, i això abans no era així.”

La falta de diversitat en les fonts genera imatges esbiaixades, reflexos molt pobres de la realitat que tenen un impacte sobre les futures generacions. Fathia Ben Hammou va introduir el tema dels fills i filles d’immigrants, i de la importància dels mitjans de comunicació en el procés de construcció identitària. Una de les preocupacions creixents dins de les associacions és la manera com els mitjans de comunicació representen els nens i nenes d’origen immigrant. Segons Ben Hammou, hi ha fills i filles de famílies immigrades que no se senten representats als mitjans de comunicació, i això té un efecte important en el seu procés de construcció identitària.

“Normalment quan fas aquest procés, el fas a partir d’allò amb què t’has socialitzat, i construïm a partir de la família, que és el primer espai de socialització que tens. Però jo conec nens que estan fent aquest procés i et trobes amb què les imatges que tenen sobre els seus propis col·lectius són totes negatives i no se senten representats. Crec que s’ha de plantejar la forma com els mitjans estan reproduint molts temes, no només la immigració, però crec que amb el tema de la immigració ens estem jugant el futur de com estem creant i reproduint un discurs sobre la població immigrada”.

Isabel Ramos va respondre a la crítica de Ben Hammou argumentant que, tot i que és cert que molts fills i filles d’immigrants diuen que no se senten identificats, “també de vegades ens trobem amb casos d’alguns que diuen que es reafirmen amb la identitat dels pares, i casos en què el que volen és fugir i dir ‘jo no sóc immigrant’”.

Joan Manel Tresserras, del Consell de l’Audiovisual de Catalunya (CAC), va ser contundent sobre el tema de les fonts i va sostenir que l’única manera que existeix per resoldre el problema de la falta de diversitat de veus immigrades en els mitjans és que a les plantilles dels mitjans de comunicació es

reflecteixi aquest percentatge de persones immigrades que viuen a Catalunya, “perquè més enllà de trobar unes fonts informatives, hi ha també el tema de la font de l’ experiència, que jo crec que és insubstituïble”.

Un problema de desconfiança?

Alguns periodistes van assenyalar que el problema en ocasions no és tant el coneixement de fonts diverses com trobar persones que vulguin parlar amb el periodista. Així, es va posar de manifest la desconfiança que senten alguns immigrants cap als periodistes.

Cristian Hormazábal, de la Asociación Latinoamericana Dosome mil, argumenta que als mitjans de comunicació espanyols hi ha una “permanente escandalización de las diferencias culturales, más que una escandalización de la inmigración”. Una de les coses que més es critica als periodistes és que només recorren als immigrants per parlar de la immigració. Fathia Ben Hammou va sostenir que “és legítim dir ‘no participo, no vull fer de font’”. A aquest argument, Isabel Ramos va respondre que si una persona actua d’aquesta manera “després no es pot queixar que el seu punt de vista no estigui reflectit”. Novament, trencar aquesta desconfiança va ser plantejat com un repte per als periodistes.

“Hi ha un problema de desconfiança de persones que poden ser fonts fiables i que, de fet, ho són de cara als mitjans de comunicació. Hi ha periodistes que treballen aquests temes i que s’han guanyat la confiança a pols. De vegades, quan algun de nosaltres veu com es representa a les persones immigrades als mitjans de comunicació, sobretot a la televisió, t’esgarrifes, i en alguna ocasió aquesta persona s’ha posat en contacte amb tu i tu li has recomanat donar un determinat enfocament, entrevistar una persona en concret, però aquesta persona al final ha fet el que ha volgut”.

Es va assenyalar la necessitat que els periodistes es construeixin la seva pròpia agenda de persones amb les quals s’hagi aconseguit superar aquest recel. Aquest és un treball que implica anys de feina, i un dels obstacles en aquest sentit seria la mobilitat i la precarietat laboral d’una part del col·lectiu de periodistes.

Encara que sembli que tot són limitacions, no van faltar comentaris que van reforçar la idea que les coses han millorat. Rosa Massagué, de *El Periódico de Cataluña*, va sostenir que “les coses han canviat molt. Fa uns anys l’única font d’informació que teníem era la policia. Els periodistes necessitem fonts fiables i contrastades. Quan millor funcionen les fonts és quan hi ha una relació directa i personal amb el periodista. I això per les dues bandes s’ha d’aconseguir, que la font no sigui anònima”.

Isidre Ramos, de TVE i membre de la Comissió de Periodisme Solidari del Col·legi de Periodistes de Catalunya creu, igual que Massagué, que les coses han canviat molt, i això es deu, entre altres coses, a una millor disposició per part del col·lectiu periodístic: “Quan vam començar a treballar a la Comissió de Periodisme Solidari fa vuit anys érem molt pocs, i el grup s’ha anat ampliant cada vegada més. Cada cop hi ha més periodistes amb interès per participar en aquests temes”.

Problemes i propostes

Però, més enllà que existeixi una bona voluntat per part dels periodistes, és necessari que els membres de les associacions d’immigrants tinguin uns recursos mínims per poder fer arribar els seus missatges als periodistes. No només recursos físics, sinó també uns coneixements bàsics sobre el funcionament dels mitjans de comunicació.

Magda Gascón, del gabinet de comunicació de la UGT, va proposar millorar l’ús d’eines que existeixen però que estan essent infrutilitzades, com pot ser, per exemple, Liberinfo, “una agència de notícies alternatives que funciona via Internet i que podria servir per als col·lectius d’immigrants; el que vulgui donar-se d’alta en aquesta web (www.liberinfo.net) pot enviar de manera automatitzada comunicats de premsa a les diferents seccions dels diaris. De fet, Liberinfo funciona amb alguns col·lectius alternatius i amb alguns dels anomenats antiglobalització”. Tot i això, Rosa Massagué, de *El Periódico de Cataluña*, va assenyalar que les informacions que arriben per web als periodistes de societat tenen un problema: reben moltes informacions cada dia i no sempre redactades de manera clara i útil per als periodistes.

És cert que existeixen unes qüestions pràctiques que dificulten una informació rigorosa i de qualitat, però de vegades per comprendre el que

succeeix dins d'un mitjà de comunicació s'ha de tenir una mirada àmplia i analitzar també els elements estructurals, inherents als mitjans, i que tenen poc a veure amb el dia a dia dels periodistes.

En la línia dels problemes estructurals, Joan Manel Tresserras, del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, creu que hi ha una excessiva centralització de la informació:

“El que succeeix a la gent que viu a Reus no surt a TV3, i de la mateixa manera, la història de la vida quotidiana de la gent que acaba d'arribar tampoc no sortirà. És necessari garantir l'accés d'aquests col·lectius a la televisió pública, però no només per ser vist una estona els diumenges al matí, sinó intentar crear una indústria audiovisual que reflecteixi aquesta proletarització. D'altra banda, el tema dels mitjans comunitaris no està regulat en aquest país. Legalment no hi ha una bona cobertura dels nous mitjans comunitaris, especialment en el cas de les ràdios i les televisions. Crec que les ràdios comunitàries són fonamentals en aquest sentit”.

La sessió és va tancar tornant a la necessitat de donar informació a col·lectius d'immigrants sobre el funcionament dels mitjans de comunicació, de manera que s'ensenyin tècniques per saber accedir als mitjans. Però, com bé va apuntar Xavier Giró, ja s'han donat alguns passos en aquest sentit, amb el treball acumulat de moltes entitats, amb la qual cosa potser només farà falta “donar formació als formadors”.

3. Els mitjans públics i locals

Introducció a càrrec de Josep Vilar

(Barcelona Televisió i Xarxa de Televisions Locals de Catalunya)

Poden els mitjans de comunicació locals oferir un millor tractament informatiu de la immigració?

Jo em trobo amb una sèrie de contradiccions diàriament i penso que hi ha preguntes que ens hem de plantejar, per saber què fer en determinats casos. Penso que hi ha molta desorientació sobre la forma correcta de procedir, i això es nota en el dia a dia. Poso dos exemples. El primer, la cobertura de la Plataforma per Catalunya, aquell partit xenòfob que es va presentar a les eleccions autonòmiques... què hem de fer en un cas així? Hem de parlar d'aquesta gent? Hem de desemmascarar-los o és millor no parlar-ne? El segon: fa temps amb altres col·legues periodistes ens vam plantejar una discussió a l'entorn d'una notícia que va sortir a un diari local, *El 9 Nou*, sobre la construcció d'una mesquita a Granollers. El que va succeir va ser que s'estava intentant cercar un consens entre els veïns i l'Ajuntament, però abans de la notícia no hi havia res decidit, només s'intentava arribar a un acord. La informació va sortir publicada al diari i hi va haver una gran resposta ciutadana, bastant embolic. Al final, aquesta mesquita no es va fer. Si un periodista té aquesta informació... l'ha de donar a conèixer? L'ha d'ocultar? Com l'ha de difondre?

Podria seguir posant exemples, il·lustrant aquests dubtes, aquestes contradiccions o preguntes que sorgeixen en la vida quotidiana. És necessari reflexionar sobre totes aquestes qüestions, però amb els condicionants de les rutines periodístiques, de vegades no tenim el temps necessari. Penso que en el tema de la immigració els periodistes estem bastant

desconcertats i desorientats. De vegades quan intentem fer les coses bé, pel que sembla, també les acabem fent malament.

A la pregunta sobre el que poden fer els mitjans de comunicació local per la immigració voldria respondre amb una reflexió molt simple: imagineu-vos, si els companys de TV3 poden tenir dificultats per trobar el discurs adequat i la informació correcta, què podem dir dels mitjans locals, que tenim menys mitjans, menys especialistes, menys temps per reflexionar. Crec que la proximitat, en aquest cas, comparant amb un mitjà autòmic, no és tant diferent.

Vull tornar a insistir en la desorientació que tenim els periodistes. Nosaltres, a BTV, per exemple, fem una cosa que no sé si està bé o no, que són els informatius en llengües originals, els *Info Idiomes*. No sé si posar un informatiu en portuguès, com una cosa a part, està bé. No sé si seria millor que, d'una forma normalitzada, totes les activitats del col·lectiu portuguès a Barcelona tinguessin un reflex en la totalitat de la programació de BTV, és a dir, que si hi ha una exposició interessant del col·lectiu portuguès, per exemple, aparegui a l'informatiu. O és millor que es presenti en aquest reducte de 5 minuts destinats als col·lectius que tenen alguna cosa interessant a dir? Hi ha gent que pensa que això crea fidelitat respecte a la comunitat. Però no he llegit ni he escoltat ningú que defensi de forma aferissada la proposta. És una manera de segregar.

Això es relaciona amb la immigració, però també amb els sindicats, ja que aquests sempre han defensat que als mitjans públics hi hagi espais d'informació que expliquin el que ells consideren que s'ha d'explicar. Aquests informatius es passen, em sembla, els dissabtes a les 8 del matí, i ja amb això tothom té la consciència tranquil·la. Llavors els consells d'administració dels mitjans públics diuen als sindicats que ells ja tenen el seu propi espai. Però no hauria de fer-se en un altre horari? Tal vegada sí que és necessari que els sindicats o la gent immigrada tinguin un espai en un horari amb més audiència. Tot i que jo sóc més partidari de normalitzar la informació. Però la meua visió és contrària al que estem fent a BTV.

Als mitjans públics, a diferència dels privats, és possible que hi hagi organismes com el Consell de l'Audiovisual de Catalunya o els mateixos consells audiovisuals que facin una carta on s'estableixin de manera consensual una sèrie de normes, de bones intencions, per informar correcta-

ment sobre aquests temes. Però el dia a dia fa que l'Administració pública, o la gent que controla els mitjans públics, no apliquin aquests principis. Perquè jo penso que la desorientació genera dificultat en els professionals. Hi ha iniciatives, com crear grups d'auto-regulació, però això comporta un nivell de burocràcia que no ho fa operatiu. A mi em costa molt parlar del professional local o el de la TV. Crec que hi ha una cosa transversal, i és la dificultat que tenim tots els periodistes a tractar un tema que se'ns escapa, que no sabem com tractar. Potser el mitjà local, com que està més pròxim, pot ser més sensible, però no crec que la proximitat ajudi o deixi d'ajudar. Penso que és més aviat un problema del periodista. I per tancar, voldria tornar a insistir en la precarietat i la falta de recursos humans que tenim als mitjans locals. Quants periodistes hi ha, per exemple, a TV3, enfront dels que hi ha a BTV? Pensar que es pot fer alguna cosa des dels mitjans locals em genera grans dubtes.

Debat

La introducció de Josep Vilar va generar ràpides reaccions entre els assistents al debat, ja que la seva visió, lluny de ser esperançadora, plantejava un panorama bastant negre. Va generar concretament dues polèmiques. Una, més general, que es relaciona amb el marge d'acció que tenen els mitjans locals per aconseguir un tractament alternatiu de la immigració enfront del discurs dels mitjans nacionals i, fins i tot, els autonòmics. I de manera més concreta, va generar posicions contràries envers la seva visió sobre els *Info Idiomes* que transmet BTV².

Elisabete Morais, presentadora dels *Info Idiomes* en portuguès, es va oposar a la consideració que els *Info Idiomes* fossin qualificats de segre-

2. Com es pot llegir a la pàgina web de BTV "Els *Info Idiomes* són espais informatius de qüestions referents a les diferents comunitats. Donen a conèixer notícies provinents de l'Administració local o nacional o bé dels seus llocs d'origen. Per altra banda, també són una agenda cultural i lúdica de les activitats que tenen lloc a la ciutat. S'emeten el cap de setmana, dividits en dos blocs que es van alternant. El dissabte a les 9:35h del matí s'emeten el bloc del japonès, àrab, italià, que es repeteix el diumenge a les 13:35h; i el següent bloc, del portuguès, alemany i països nòrdics s'emeten el dissabte a les 13:35h i el diumenge a les 9:35h".

gacionistes: “Es verdad que no todo el mundo sabe otras lenguas. Se ha hablado de subtítularlos, pero eso implica dinero. Este programa es una forma de normalizar la presencia de inmigrantes en Cataluña, así como de divulgar sus costumbres, y la gente ha demostrado interés”.

Una de les interpretacions que es pot fer d'aquest tipus de programes com el de BTV és que en lloc de contribuir a la normalització de la immigració, es converteixin en una forma de segregar, ja que estan creant programes per a cada una de les comunitats. En aquest sentit, Vicenç Relats, de l'*Avui*, opina que la televisió ha de reflectir la pluralitat social existent, per la qual cosa seria erroni crear una televisió per a cada un dels grups socials.

Una estratègia que es va suggerir va ser la d'inserir notícies en llengua original, en el cas que fos necessari donar una informació molt concreta per a un col·lectiu, de manera que s'asseguri que aquestes persones entenguin la informació. Un exemple podria ser oferir informació sobre alguna modificació de la Llei d'Estrangeria.

Joan Esteller, que treballa a la ràdio pública alemanya i és corresponsal de Catalunya Ràdio, va fer una valoració sobre la situació dels mitjans a Alemanya, en tractar el tema de la immigració, en comparació amb el que s'està fent a Espanya. Per Esteller, “a Alemanya encara domina la dimensió pública, mentre que a Espanya domina l'àmbit privat”. A la ràdio pública alemanya, les transmissions en llengües originals han jugat un paper molt important, sobretot les fetes en espanyol durant la Dictadura. Segons Esteller, les emissions que es fan actualment a Alemanya tenen una gran audiència, i va mencionar especialment el treball que s'està fent a Radio Multikulti³. Per al periodista, el debat sobre la normalització de la immigració a Alemanya ja estaria superat.

Sandra Camps, conductora del programa *El Locutori*⁴, de RNE, Ràdio 4, creu que la tasca de normalitzar la immigració s'ha de fer precisament des

3. A la ràdio pública alemanya hi ha un projecte pioner i únic a Europa que és Radio Multikulti. Va sortir a l'aire per primera vegada l'any 1994. Ofereix informacions de tot el món en 19 idiomes, a més de l'alemany, i transmet música de tot el món. Multikulti també difon les activitats culturals dels estrangers que viuen a Berlín.

4. La idea d'aquest programa és que un immigrant fa una trucada telefònica al seu país des del seu estudi i parla en la seva pròpia llengua. Es tracta d'escoltar la conversa.

dels mitjans públics. Fent referència a la programació de la ràdio alemanya Multikulti, Camps va remarcar que el més interessant no és que es parli en llengua original, sinó que la immigració és tractada amb normalitat, i per tant la realitat social que viuen aquestes persones es veu reflectida.

Joan Manel Tresserras, del CAC, considera que els mitjans públics i locals han de complir una funció d'orientació mútua. Per exemple, un mitjà local ha de ser capaç d'oferir als nouvinguts una guia per moure's a la ciutat, una orientació que els ajudi a descodificar i a llegir el mapa humà que es troba en la nova societat.

Responent a la pregunta de si els mitjans de comunicació públics haurien de tenir una política específica favorable a la immigració, enfront dels mitjans privats, Xavier Giró va qüestionar la validesa de la pregunta argumentant que per ell "els mitjans de comunicació privats són concessions públiques. Crec que si fem pressió als mitjans públics podem aconseguir més coses, més espais. Però no podem perdre de vista que els mitjans privats són també de servei públic. Quant a la proposta que hi hagi un comitè de qualitat a l'interior dels mitjans, jo no estic d'acord que, com diu Josep Vilar, aquest hagi de ser burocràtic. Penso que cada mitjà ha de comptar amb un grup de gent que es preocupi per la qualitat de la informació que es fa al mitjà".

Tornant a les paraules

Una de les qüestions que sempre emergeix als debats sobre immigració i mitjans de comunicació és la del llenguatge apropiat amb el qual referir-se a la immigració. És un dels debats més recurrents, potser perquè és el més complicat si es vol arribar a un consens. Xavier Giró considera que l'important no és tant el fet de dir una paraula determinada, sinó el context informatiu i de coneixement que es té de la societat i dels seus problemes: per exemple, si es diu que el protagonista de la notícia és equatorià, en un grup com el nostre no se li dóna una lectura racista, però nosaltres no som representatius de tota la societat, sinó més aviat d'una minoria.

Però per més que s'intenti parlar de les paraules en el seu context, el cert és que les paraules anomenen, designen, és a dir, les paraules tenen el poder de crear. Per això, potser és necessari, per tal d'assolir la tan de-

sitjada normalització de la informació, deixar de parlar d'immigrants, i parlar només de persones, de veïns, de ciutadans. Josep Guardiola considera que és necessari utilitzar uns altres conceptes per plantejar el debat i creu que cal començar a parlar de ciutadania en lloc d'immigració. Tampoc considera positiu que s'utilitzi el terme "minoria ètnica" perquè és posar-li un qualificatiu d'entrada i perquè aconsegueix que només tingui lloc un debat culturalista.

Propostes concretes

A manera de conclusió de les tres sessions del seminari, alguns dels assistents van fer propostes concretes per millorar el tractament de la immigració per part dels mitjans de comunicació.

Una de les propostes majoritàriament acceptades pels assistents és la necessitat de donar formació tant a periodistes com a representants de col·lectius d'immigrants. Es tractaria de formar persones determinades de les associacions per a la pràctica periodística o, com a mínim, per al control de les eines d'aproximació als mitjans. Paco Martín creu que és necessari afavorir el diàleg entre periodistes i persones immigrades.

Una de les peticions que va assenyalar Joan Manel Tresserras, del CAC, va ser la necessitat de fer una llei de l'audiovisual que reguli com a mínim els mitjans comunitaris: "Des del CAC tenim certa capacitat normativa, tot i que hi ha coses que no podem fer. Podem fer una mica d'enginyeria jurídica en el procés d'administració de noves llicències, per exemple, intentant introduir a les clàusules un conjunt de preceptes que afectin aquestes qüestions".

Tresserras es va comprometre a proposar al CAC que elabori un estudi per valorar el grau de compliment o incompliment de les Recomanacions del CAC sobre el tractament d'informació de la immigració⁵, i tornar-nos a reunir per tal de discutir-ho i a veure què passa.

Una altra de les propostes fetes per Tresserras és la creació d'un Fòrum per a la Diversitat, un observatori permanent del tractament audiovisual

5. Es poden consultar a:
<http://www.audiovisualcat.net/publicacions/quaderns12.html>

de la immigració a Catalunya que tingui la seva seu al CAC. Es tractaria d'oferir un espai de contacte per debatre aquests temes. Oferir un local, una mínima infraestructura per convocar i portar a terme les reunions. Segons Tresserras, la idea és que aquest Fòrum per a la Diversitat sigui independent a l'hora d'elaborar els documents, i que si després el CAC els assumeix, puguin aparèixer com un document del Fòrum per a la diversitat i del CAC, i en cas que no fos així, que puguin aparèixer només com a documents del Fòrum.

Finalment, ens va convidar a fer una visita al CAC per tal de donar a conèixer als assistents al debat el que s'està fent i les possibilitats que hi ha de fer coses.

Josep Vilar es va comprometre a fer difusió dels documents que resultaran d'aquests debats, de manera que les televisions locals puguin assumir certs compromisos.

4. Conclusions

La constatació de la importància dels mitjans de comunicació en la creació i transmissió d'un imaginari en referència a la immigració és a la base de la voluntat de la Fundació Jaume Bofill d'impulsar un treball específic en aquest àmbit. El seminari *Immigració i mitjans de comunicació* va ser la primera iniciativa realitzada des de la Fundació per treballar de manera col·lectiva sobre la forma com els mitjans de comunicació tracten el tema de la immigració en el context de Catalunya. El que va quedar clar és que no serà la darrera.

S'ha de destacar que aquest seminari va permetre definir necessitats no cobertes en aquest camp, i va motivar alguns dels participants a fer propostes concretes i a implicar-se en la seva posada en marxa posterior. Això suggereix que potser el més important per avançar, en un terreny en què ja s'han fet alguns passos, és oferir espais per a la reflexió i convocar també aquells actors i sectors importants que encara no s'han implicat en la discussió.

Una de les idees majoritàriament acceptades pels assistents és la necessitat de formar periodistes com a representants de col·lectius d'immigrants. Pel que fa a les entitats i col·lectius es constata un cert desconeixement del funcionament dels mitjans i dels canals d'accés a les notícies. La formació en aquest terreny permetria a les entitats accedir a les agendes dels mitjans, constituir-se en veus respectades i imprescindibles amb una major capacitat d'incidir sobre la imatge de la immigració i la diversitat en els mitjans.

Quant a les propostes concretes, destaquem la que va fer Joan Manuel Tresserras, conseller del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), que es va comprometre a oferir les instal·lacions i el seu suport per a la creació d'un Fòrum per a la Diversitat, un observatori permanent del tractament

audiovisual de la immigració a Catalunya que tingui la seva seu al CAC. A més es va considerar important la realització d'un estudi sobre el grau de compliment de les Recomanacions del CAC en el tractament informatiu de la immigració o del *Manual d'estil* que en el seu moment va realitzar el Col·legi de Periodistes de Catalunya. Es tracta d'un avenç important, ja que el CAC té equips especialment dissenyats per fer un seguiment dels continguts audiovisuals. Josep Vilar, president de la Xarxa de Televisions Locals de Catalunya (XTVL), es va comprometre a fer difusió dels documents que resultaran d'aquests debats, de manera que les televisions locals puguin assumir certs compromisos.

És important destacar, així mateix, que a partir d'aquests debats es va conformar un grup de discussió tancat, el Grup de Recerca sobre Immigració i Mitjans, que des del febrer fins al juny de 2004 es reunirà cada tres setmanes a la Fundació Jaume Bofill. La idea d'aquest grup és pensar i proposar estratègies, tant discursives com no discursives, orientades a aconseguir un millor tractament de la immigració als mitjans de comunicació.

Annex

Llista de participants

A continuació la llista de persones que van participar en el seminari, ja sigui en alguna o bé en totes les sessions:

- Eduard Bertrand** (Migracom, UAB)
- Antonio C. Bescós** (Asociación Multicultural del Maresme)
- Maribel Boix** (Televisión Española-TVE)
- Fathia Ben Hammou** (Fundació Jaume Bofill)
- Bonomí** (Associació Red Solidària de Barcelona)
- Sandra Camps** (Radio Nacional de España-RNE, Ràdio 4)
- Xavier Casanovas** (Televisió de l'Hospitalet)
- Latifa El Hassani** (Barcelona Televisió-BTV)
- Joan Esteller** (Corresponsal de Catalunya Ràdio a Alemanya i treballador a la ràdio pública alemanya)
- Javier García** (Red Solidaria Argentina)
- Magda Gascón** (Gabinet de comunicació de la UGT)
- Xavier Giró** (Professor de periodisme a la UAB)
- Janeth González** (Comissió de Periodisme Solidari, Col·legi de Periodistes de Catalunya)
- Josep Guardiola** (SOS Racisme)
- Cristian Hormazábal** (Asociación Latinoamericana Dosmundosmil)
- Saoka Kingolo** (Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya-FCIC)
- Ester Llauradó** (Televisió de Catalunya-TV3)
- Miguel Lluco** (Associació Ecuador Llactacaru)
- Lola López** (Centre d'Estudis Africans)

Paco Martín (Comissió de Periodisme Solidari, Col·legi de Periodistes de Catalunya)

Rosa Massagué (*El Periódico de Cataluña*)

Manel Mateu (Migracom, UAB)

Abdou Mawa N'diaye (Associació Catalana de Residents Senegalesos)

Obam Micó (MigraMedia)

Montse Mora (Televisió de Catalunya-TV3)

Elisabete Morais (Barcelona Televisió-BTV)

Mònica Nadal (Fundació Jaume Bofill)

Katia V. Orantes (Periodista guatemalenca)

Isabel Ramos (*La Vanguardia*)

Isidre Ramos (Televisión Española-TVE i membre de la Comissió de Periodisme Solidari, Col·legi de Periodistes de Catalunya)

Vicenç Relats (*Avui*)

Miquel Rodrigo (Professor de periodisme a la UAB)

Maria José Sánchez (Televisión Española-TVE)

Joan Manel Tresserras (Consell de l'Audiovisual de Catalunya-CAC)

Josep Vilar (Barcelona Televisió-BTV i Xarxa de Televisions Locals de Catalunya-XTVL)

Felipe Villa (periòdic *El Hispano*)

Debats

1. **Consells ciutadans a Catalunya: experiències, balanç i propostes.** Ismael Blanco. Maig 2003, 51 p.
2. **Norma i transgressió. Família. Religiositat i/o espiritualitat.** Ricard Ruiz. Setembre 2003, 67 p.
3. **La immigració a debat: Diversitat i ordenament jurídic.** Coordinador tècnic i relator: Michael Donaldson. Febrer 2004, 50 p.
4. **La immigració a debat: Diversitat i participació.** Coordinadora tècnica i relatora: Roser Solà-Morales. Febrer 2004, 70 p.
5. **La immigració a debat: Diversitat i mitjans de comunicació.** Coordinadora tècnica i relatora: Janeth Gonzàlez. Abril 2004, 42 p.

Etapa anterior

1. **Els mestres, agents del model d'escola.** M. Rúbies, P. Darder, J. Cots. 1989, 43 p.
2. **Ciutat i habitatge: perspectives per als anys 90.** L. Cantallops, J. A. Solans, M. Ribas Piera, 1989, 56 p.
3. **El metge davant l'atenció sanitària.** N. Acarín, A. Segura, A. Salgado. 1989, 27 p.
4. **Els Jocs Olímpics: per què i per a qui?** J. M. Huertas Clavería, J. Cruz, R. Alquézar. 1989, 41 p.
5. **Les televisions privades des de la perspectiva de la comunicació a Catalunya.** J. M. Forn, J. Gifreu, M. Reixach. 1990, 29 p.
6. **Els treballadors africans a Catalunya, aspectes socials i culturals.** T. Losada, N. Sastre, J. Soler. 1990, 43 p.
7. **És possible una defensa no ofensiva d'Espanya? Es pot defensar un país pacifista?** L. M. de Puig, V. Fisas, J. Porta. 1990, 30 p.
8. **Sindicats i concertació després de la vaga general.** S. Carrasco, S. Aguilar, J. Roca, F. Pindado. 1990, 61 p.
9. **Enquestes d'opinió: entre la informació i la manipulació.** E. Bonet, J. Estruch, J. Porta. 1991, 29 p.
10. **Alternatives per a un funcionament més eficaç de l'administració de justícia.** J. Roig, J. L. Jori, J. M. Gasch. 1991, 37 p.
11. **Àudio-visuals arreu. I a l'escola?** P. Ribera, A. Bartolomé, J. Ferrés. 1991, 40 p.

12. **Els reptes de l'associacionisme.** M. Ferrés, P. Martínez, F. Pindado. 1991, 40 p.
13. **Multiculturalitat a les escoles.** R. Cañadell, D. Juliano, J. Pérez, M. Pujol. 1992, 42 p.
14. **Què se'n fa, dels llibres?** S. Fàbregues, E. Teixidor, J. Terribas, M. Reixach. 1992, 35 p.
15. **El descrèdit de la política.** S. Cardús, L. Hernández, J. Subirats, J. Porta. 1992, 61 p.
16. **La Justícia de Menors, una justícia menor?** C. González, J. Funes, L. Ventosa, F. Pindado. 1992, 50 p.
17. **Unió Europea, cultura i cultures a Europa.** L. V. Aracil. 1993, 26 p.
18. **El canvi global en el medi ambient des de la dimensió personal i social. Què cal fer i com?** M. Ludevid, P. Pous. 1993, 44 p.
19. **Mercat de treball, ocupació i competitivitat empresarial.** J. M. Gasch, J. Roca, A. Contijoch. 1993, 40 p.
20. **L'orientació professional inicial: de la LOGSE a la seva aplicació.** M. Inglès, S. Auberni, J. A. Blasco. 1994, 36 p.
21. **Cinema i llengua a Catalunya.** G. Planella, J. Romaguera, P. I. Fages. 1994, 40 p.
22. **Experiències d'educació en els valors amb adolescents.** R. Grasa, R. Batlle, J. Cela. 1994, 58 p.
23. **Èxit i fracàs escolar en temps de reforma.** J. Casal, O. Homs, J. Trilla. 1995, 58 p.
24. **ONG per al Tercer Món. Quina solidaritat? Quina coordinació?** I. de Senillosa, G. Serra i J. Soler. 1995, 63 p.
25. **El futur de la TV pública.** J. Ferrús, J. M. Tresserras, I. Tubella. 1996, 50 p.
26. **Moviment veïnal: reptes de futur.** J. M. Huertas, R. de Cáceres, A. Naya. 1997, 44 p.
27. **Les tendències de l'evolució de la sanitat a Catalunya.** O. Ramis, G. López Casasnovas, Ll. Monset. 1997, 59 p.
28. **Activitat econòmica i normalització lingüística.** M. Reixach, M. Corell, J. Guàrdia, Y. Griley. 1997, 55 p.
29. **Qui determina l'agenda electoral?** M. Minobis, J. Gifreu, F. Pallarès. 1998, 51 p.
30. **Participació ciutadana: la utilitat de la Iniciativa Legislativa Popular.** J. Vintró, J. M. Gasch, J. Moner. 1999, 63 p.
31. **El paper de l'educador social en la nostra societat.** J. Casacuberta, M. Massot, P. V. Planas. 1999, 42 p.
32. **Menors immigrants: sols o desemparats?** R. Buscallà, M. Laranga, Àngel Marcó. 1999, 65 p.

33. **La votació electrònica: un debat necessari.** Jordi Capó i Andreu Riera. 2000, 49 p.
34. **La Mediació intercultural. Ofici o funció?** Sadia Aballouche, Aliou Diao i Montse Solerdelcoll. 2000, 46 p.
35. **El poble gitano i l'educació.** Domingo Jiménez, Carme Méndez i Elisa Soler. 2001, 48 p.

